

بسم الله الرحمن الرحيم

لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم عن النبي صلى الله عليه وسلم

قال قلت لابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير عن ابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير

عن ابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير عن ابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير

عن ابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير عن ابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير

عن ابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير عن ابي بصير بن عبد الله بن ابي بصير

سورة نزل شريف حضرت شريف حضرت شريف قوي

قال النبي والوالد اسم ومهاجر بركة هذه

النفل الشريف ان من اسكركم الله فكأنه

اما ما من في اليقظة وغلبة الاعياء وحرمان من كل

كل شيطان طارد ومن حسدك ما سواد اسكتها
لمرأة التي احدها الطاق واشكل عليه ان يبرادون
الله تعالى وهو بركة النبي عليه السلام

والسلام

*"Hayat bir zar içinde, bayatı örten bir zar;
Bana da bayat yeri, "Bağlum" köyünde bir mezar"*

Necip Fazıl Kısakürek

Tasavvuf Üzerine Yapılan Tezler II

Baz, İbrahim, Abdulhâkim-i Arvâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, 1997, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ethem Cebeci-oğlu, 142+29 s.

Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'nun danışmanlığında İbrahim Baz tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış bir Nakşî şeyhi olan Abdulhâkim-i Arvâsî'nin hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışı üzerinedir.

Tez, 1997 yılında savunulmuştur. 142+29 sayfadır. Tezin sonunda sunulan eklerle birlikte 125 kaynağa başvurulmuştur. Başvurulan kaynakların bir kısmı matbu hiçbir yerde yer almadığı içintezin başındaki "Kaynakların Değerlendirilmesi" bölümünde tanıtılmıştır.¹

Tez, 'Giriş' hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Abdulhâkim-i Arvâsî'nin hayatı ve düşüncelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, dönemin siyasi ve tasavvufi özellikleri incelenmiştir. Tasavvufi özellikleri bağlamında, tekke ve tarikatların genel durumu, tasavvuf ehli tarafından yürütülen tekke ve tarikatların ıslah çalışmaları, tekkelerin kapatılması, kapatılma sonrası tepkiler ele alınmıştır.

Tezin özeti şu şekildedir:

I. Abdulhâkim-i Arvâsî'nin hayatı

a. Soyuy, Ailesi ve Doğumu

Abdulhâkim-i Arvâsî, 1281/1865'de,² önceleri Hakkari'ye bağlı iken daha

¹ Tanıtılan en önemli eser *Keşkiî*'dir. Bu eser Hüseyin Vassaf'ın *Sefîne-i Evliyâ* isimli eserinde, Abdulhâkim-i Arvâsî'ye yer vermek için yönelttiği 23 soruya cevaben yazılmış ve muhtemelen orijinali Hüseyin Vassaf Efendi'de olan 54 sayfalık bir el yazmadır.

² Vassaf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü, No: 2306, c. II, s. 59; Azamat, Nihat, "Abdulhâkim-i Arvâsî", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, c. I, s. 211; Ayrıca tezin sonunda sunulan "Terceme-i Hâl varakası"na dair ek: 4a; Hizmet cetveline dair ek: 1 ve ek: 2.

sonra Van'a bağlanan Başkale kazasında doğmuştur.³

1258 yılında Hülagu'nun Bağdat'ı istilası⁴ sonucunda birçok kimse şehri terketmek zorunda kalmıştır ki, bunlardan biri de Abdülhâkim-i Arvâsî'nin dedeleridir. Bağdat'tan ayrılan aile, birkaç yer dolaştıktan sonra, Van'ın güneyindeki Müküs⁵ kazasının dağlık kesiminde, o zaman mensup oldukları Kâdirî tarikatına ait bir tekke, bir cami ve hemen yanında bir medrese inşa ederek yeni bir köy kurmuş; buraya da Arvas⁶ ismini vermişlerdir.⁷

O tarihten itibaren Arvas Köyü, bir ilim merkezi hâline gelmiş, hem medrese-yi ve hem de tasavvufu ihmal etmeden faaliyet gösteren Arvasî ailesi, "Arvas Seyyidleri" diye şöhret bulmuş⁸ ve bugüne kadar gelmiştir.⁹

Abdülhâkim-i Arvâsî'nin babası Şeyh Mustafa Efendi, annesi Aîşe Hanımdır.¹⁰ Şeyh Mustafa Efendi'nin 9 Erkek ve 2 kız çocuğundan ilki olan Abdülhâkim-i Arvâsî, aynı zamanda en son vefat edendir.¹¹ Kardeşlerinden Taha, Hakkari sancağı mebusluğu (1901-1908), Hakkari Evkaf Müdürlüğü (1912-1913), Kerkük Medresesi Müdürlüğü (1916-1918), Van il Müftülüğü (1918-1919) görevlerinde bulunduğundan sonra,¹² Abdülhâkim-i Arvâsî ile birlikte 1919'da Süleymaniye Medresesi Şafii Fikhi müderrisliğine atanmıştır.¹³ 1924 yılında Diyanet İşleri Reisliği Hey'et-i Müşavere Azalığı (Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği) görevine tayin olmuş¹⁴ ve 1928'de vefat etmiştir.

Abdülhâkim-i Arvâsî hayatı boyunca 5 evlilik yapmış; bu evliliklerden üç oğlu ve iki kızı olmuştur. Çocukları:

1. Ahmet Enver Medenî, Van'dan İstanbul'a yapılan göç esnasında, Eskişehir'de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.¹⁵

2. Ahmet Neyyir Mekkî, çeşitli yerlerde öğretmenlik, Üsküdar Müftülüğü (1950-1953), Kadıköy Müftülüğü (1953-1967) görevlerinde bulunmuştur. 1967 yılında vefat etmiştir. Mezarı Bağlum köyündedir.¹⁶

3 Arvasî, Abdülhakîm, *Keşkiil*, s. 4.

4 *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, c. III, s. 329.

5 Müküs kazasının bugünkü ismi Bahçesaray'dır. Van iline bağlıdır.

6 Köyün bugünkü ismi Doğanyayla'dır.

7 Arvasî, *a.g.e.*, ss. 6-7; Arvas, İbrahim, *Tarîhî Hakikatler*, Ank. 1964, s. 3.

8 Azamat, Nihat, "Abdülhâkim Arvasî", s. 211.

9 Arvasî ailesi hakkında geniş bilgi için bkz. Onur, Hüdevendigâr, *Asrın Yesevîsi S. Ahmet Arvâsî*, İst. 1999, ss. 16-71.

10 Arvâsî, *a.g.e.*, s. 4.

11 Işık, Hüseyin Hilmi, *Asbab-ı Kıram*, İst. 1981, s. 126.

12 Diyanet İşleri Başkanlığı, *Bibliyografik Teşkilat Albümü*, Ank. 1989, s. 57.

13 *Ceride-i İlmiye*, S. 48, s. 1484.

14 *Bibliyografik Teşkilat Albümü*, s. 57.

15 Arvâsî *a.g.e.*, s. 54.

16 Uyan, Abdullatif, *Menkûbelerde İslâm Meşhurları Ansiklopedisi*, İst. 1983, c. I, s. 291.

3. Ahmet Münir, uzun yıllar İstanbul Belediyesi'nde çalışmıştır. 1979'da vefat etmiştir. Mezarı Bağlum köyündedir.¹⁷

4. Şefia hanım, Van'dan İstanbul'a göç esnasında Musul'da vefat etmiş ve orada defnediştir.¹⁸

5. Maide Hanım, hâlen sağ olup,¹⁹ İstanbul'da ikâmet etmektedir.

b. Yetiřmesi

Abdulhâkim-i Arvâsî, ailesindeki tasavvufî atmosferi teneffüs ederek büyümüştür. İbtidâî ve Rüşdiye'yi Başkale'de bitirmiştir. İlk dinî bilgilerini babası Mustafa Efendi'den aldıktan sonra ilim tahsili için Müküs ve ardından Arvas köyüne gitmiştir. Daha sonra şeyhinin şeyhi Taha-i Hakkarî'nin medfun bulunduğu, Hakkarî'nin Nehri kasabasında ve Irak'ın bazı bölgelerinde özel dersler almıştır. Ancak onun asıl hocası, aynı zamanda şeyhi olan Fehim Arvâsî'dir. Bunu kendisi şöyle ifade etmiştir: "Bütün zâhirî ilimleri ve tasavvufun inceliklerini seyyidim ve senedim Seyyid Fehim Arvâsî hazretlerinden öğrendim ve ondan icazet aldım."²⁰

c. Tasavvufa İntisabı

Abdulhâkim-i Arvâsî'nin babası Mustafa Efendi, Taha-i Hakkarî'nin oğlu Seyyid Ubeydullah'ın halifelerinden birisiydi. Bu açıdan, oğluna dinî bilgiler vermek yanında; yaşantısıyla da örnek olarak, onu tasavvufa âşına bir şekilde büyütüştür. Arvâsî, Rüşdiye mektebinden sonra gittiği Arvas köyünde derslere devam ederken; 1878'de Seyyid Fehim'e (1825-1896) intisap etmiştir.²¹

Seyyid Fehim'in şeyhi Taha-i Hakkarî (ö. 1952)dir ki, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri ile Irak'ın büyük bir kısmında Nakşibendiyye Tarikatı'nın Halidî kolu onun halifeleri vasıtasıyla yayılmıştır.²² Taha-i Hakkarî, Mevlânâ Halid-i Bağdadî (ö. 1242/1826)'nin önde gelen halifelerinden biridir.²³

Abdulhâkim-i Arvâsî, 1882'de hem zahirî ilimlerden hem de tasavvufî icazet alarak Başkale'ye dönmüş ve burada bir medrese ve geniş bir kütüphane kurarak eğitim ve irşad vazifesini sürdürmüştür.²⁴

17 Işık, *Asbâb-ı Kıram*, s. 127.

18 Aynı yer.

19 9 Şubat 2000 itibarıyla.

20 Arvâsî, *Keşkül*, s. 15.

21 Aynı eser, s. 20.

22 Yılmaz, H. Kâmil, "Taha'l-Hakkarî", *Sahabeden Gümümîze Allah Dostları*, İst. 1996, c. 9, s. 118.

23 Mevlâna Halid-i Bağdadî'nin Taha-ı Hakkarî'ye yazmış olduğu bir mektup için bkz. Sahib, Esad, *Mektûbât-ı Mevlâna Halid*, (yay. haz. Dilaver Selvi, Kemal Yıldız), İst. 1993, s. 308.

24 Arvâsî, *a.g.e.*, s. 8.

d. Rus ve Ermeniler'e Karşı Savaşı ve Van'dan İstanbul'a Gelişi

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda dört ayrı cephede ve bölgede savaşmıştır. Bunlardan Rus Cephesi diye de bilinen Kafkas Cepesi'nde işbirlikçi Ermeniler "gönüllü alaylar" kurarak katliama girişmişti.²⁵ Abdülhâkim-i Arvâsî, başta Van müftüsü M. Sıddık Efendi, Gevaş Müftüsü Kasım Efendi olmak üzere diğer talebeleri ve kardeşleriyle vatan müdafasına katılmış ve bu savaşta halifesi olan M. Sıddık Efendi şehit düşmüştür.²⁶ Savaştaki mücadelesinden dolayı Abdülhâkim-i Arvâsî, Sultan Reşad tarafından taltif edilmiştir.²⁷

Rusların Başkale'ye yaklaşması sonucu ve hükümetin çıkarmış olduğu "tehcir kanunu" sebebiyle memleketini terketmek zorunda kalan Arvasî ve ailesi, güneye doğru hareket ederek Yüksekova, Şemdinli, Revandız ve Erbil'e varırlar. Burada, yolculuk ve yokluk nedeniyle rahatsızlanan akraba ve kardeşlerinden bazılarını kaybeder.²⁸ Daha sonra sırasıyla Musul, Adana, Eskişehir yoluyla 1919 yılı Mayıs ayı ortalarında İstanbul'a gelir.²⁹ Bu yolculukları binbir meşakkat içinde dört yıl sürmüştür.

e. Yaptığı Vazifeler

Abdülhâkim-i Arvâsî'nin yaptığı vazifeleri üç ana başlıkta inceleyebiliriz:

1. Müderrislik ve Müftülük

a. 1882 yılında şeyhi Seyyid Fehîm-i Arvâsî'den icâzet alarak geldiği Başkale'de yaptırdığı medresede, öğrencilerin aîşe ve kitap masraflarını da kendisi karşılamak şartıyla 25 yıl ders okutmuştur.³⁰

b. İstanbul'a yaptıkları göç esnasında Musul'da buldukları sırada 6 Mart 1916'da Sason kazası Müftülüğü ve aynı yerdeki Fezziye Medresesi Müderrisliğine atanmış,³¹ ancak çeşitli sebeplerden dolayı oraya gitmemiştir.

c. Zibar kazası Müftülüğü ve Müderrisliğine 19 Mart 1916'da atanmış ve 23 Nisan 1916'da göreve başlamıştır.

d. 5 Ağustos 1919'da Süleymaniye Medresesi Tasavvuf Dersi Müderrisliğine atanmıştır.³² Bu görevi 1924'da sona ermiştir.

25 *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, c. XII, s. 181.

26 Misiroğlu, Kadir, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücabitler*, İst. 1974, s. 320.

27 *Aynı eser*, s. 325.

28 Arvâsî, *Keşfîl*, s. 32.

29 Azamat, Nihat, "Abdülhâkim-i Arvâsî", s. 211.

30 Arvâsî, *a.g.e.*, s. 8.

31 Bkz. Tezimiz sonundaki Abdülhâkim-i Arvâsî'ye ait hizmet cetveline dair ek: 2.

32 *Ceride-i İlmîye*, S: 48, s. 1484.

2. Öğretmenlik

Medreselerin kapatılması üzerine Abdülhâkim-i Arvâsî, 17 Eylül 1924'te naklen Vefa Lisesi Din Dersi muallimliğine tayin olmuş,³³ Bu görevi 1928 yılında Din dersi muallimliği tahsisatının lağvı üzerine son bulmuştur.

3. Vaizlik ve İmamlık

a. 1919 yılı Ekim ayında Eyüp semtindeki Kaşgarî Dergâhu imamet, hitabet ve meşihat görevlerine atanmıştır.³⁴ Bu görevi 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar sürmüştür.

b. İkamet ettiği Eyüp semtinde vaizlik görevine 9 Eylül 1924'de atanmış,³⁵ bu görevi yaparken, başta Fatih, Beyazıt ve Beyoğlu Ağa Camii olmak üzere İstanbul'un çeşitli camiilerinde sohbet yapmış ve 1931'de emekli oluncaya kadar bu görevini sürdürmüştür. Emeklilik sonrası vaaz yapmasına da izin verilmiştir.

f. Menemen Olayında Yargılanması ve Vefatı

1931 yılı Ocak ayında Nuruosmaniye Camii imamı Sadık Efendi ve Kumkapı Camii imamı Rüştü Efendi ile birlikte tutuklanan Abdülhâkim-i Arvâsî, Divanı Harp'te yargılanmak üzere Menemen'e gönderilmiştir.³⁶ Ancak, olayla ilgisi bulunmadığına dair hüküm verilerek 12 şubat 1931'de beraat etmiş ve İstanbul'a dönmüştür. Bu dönemde, çeşitli camilerde sohbetlerine devam etmiştir. 1943 yılı Eylül ayında polisler tarafından evi basılmış ve birkaç gün sonra İzmir'e sürgüne gönderilmiştir.³⁷ Daha sonra Ankara'ya gelmiş ve 27 Kasım 1943'de, 78 yaşında hayata gözlerini yummuştur. İstanbul'a defnedilmek istemişse de, dönemin şartarı gereği izin verilmemiş ve Bağlum köyüne defnedilmiştir.

g. Abdülhâkim-i Arvâsî ve Necip Fazıl Kısakürek

Abdülhâkim-i Arvâsî'nin, bugün geniş bir kitle tarafından tanınmasının önemli unsurlarından biri, huç kuşkusuz Necip Fazıl Kısakürek'in şeyhi olmasıdır. Necip Fazilile Arvâsî'nin ilişkisi Beyoğlu Ağa Camii'nde 1934'de tanışmaları ile başlamış ve 1943 yılında Arvâsî'nin ölümü üzerine madde plânında son bul-

33 Bkz. Tezimizin sonundaki tayin kararnamesine dair ek:15.

34 Arvâsî, *Keşkül*, s. 34.

35 Kararname için bkz. tezimizin sonundaki ek: 16.

36 Cumhuriyet, 23 Kanun-i Sâni, 1931, Cuma; Kısakürek, N. Fazıl, *Son Devrin Din Mazlumları*, İst. 1996, s. 320.

37 Kısakürek, N. Fazıl, *O ve Ben*, İst. 1994, s. 221.

muş, gönül ikliminde ise 25 Mayıs 1983'e kadar devam etmiştir.

1934'te otuz yaşında olan Necip Fazıl, Abdülhâkim-i Arvâsî ile tanışmasını ve ondan aldığı feyzi, o güne kadar yaşadığı bohem hayatından, çektiği fikri ve ruhî çileden kurtulmânân biricik reçetesi görmüş, hayatın anlam ve gayesini onunla anladığını şu şekilde dile getirmiştir:

*"Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum;
Gökyüzünden habersiz, uçurtma uçurmuşum"³⁸*

Necip Fazıl bu tanışmadan sonra hayatını ve sanatını daha İslâmî bir çizgiye girdirmiş; "Allah için sanat" ilkesini benimsemiştir. Eserlerinde ve aksiyonunda genel olarak İslâm'ı, özel olarak İslâm'ın ruhu kabul ettiği tasavvufu dillendirmiştir.³⁹

Necip Fazıl, hayatının son gününe kadar Arvâsî'ye olan manevî bağlılığını sürdürmüştür. Vasiyetnâmesinde şeyhinin yanına gömülmeyi istemiş, bu dileğini vefatından bir yıl evvel 1982'de şu şekilde tekrarlamıştır:

*"Hayat bir zar içinde, hayatı örten bir zar;
Bana da hayat yeri, "Bağlum" köyünde bir mezar"⁴⁰*

Necip Fazıl, daha önce "Büyük Kapı" adıyla yayınladığı ve şeyhi ile olan ilişkisini anlattığı "O ve Ben" isimli bibliyografik eserini üç bölümde ele almıştır: Tanıyuncaya Kadar (1904-1934), Tanıdıktan Sonra (1394-1943), O Günden Beri (1943-1978). Görüldüğü gibi hayatını şeyhine nisbetlendiren Necip Fazıl'ın bu eseri, Mustafa Misayoğlu'nun ifadesiyle "bir bağlılık destanı"dır.⁴¹

II. Eserleri

a. Matbu Eserleri

1. Er-Riyâzû't-Tasavvufiyye

Abdülhâkim-i Arvâsî, Süleymaniye Medresesi Tasavvuf Dersi müderrisi iken derk kitabı olarak yazmıştır. Tasavvuf tarihi, tasavvufî ıstılahlar, Nakşibendiyye Tarikatı'nın temel prensipleri, bazı tasavvufî ıstılahların farklılık ve benzerlikleri

38 Kısakürek, N. Fazıl, *Çile*, İst. 1995, s. 35.

39 Necip Fazıl'ın Dervişlik yönünü ortaya koyacak, roman, tiyatro, nesir kitapları ile şiirlerindeki ve hayatındaki tasavvufî motifleri içeren geniş çaplı bir çalışmamız devam etmektedir.

40 Kısakürek, *Çile*, s. 308.

41 Miyasoğlu, Mustafa, *Necip Fazıl Kısakürek*, Ank. 1999, s. 107.

ile vahdet-i vücud konuları ele alınmıştır. 1925 yılında ilk baskısı yapılan eser; 1983'de Necip Fazıl'ın sadeleştirmesi ile aynı isimle Büyük Doğu Yayınları arasında basılmıştır.

2. Râbîta-i Şerîfe

Rabitanın keyfiyeti, şartları ve edebleri ile zikir konusunun anlatıldığı bir eserdir. Ayrıca Vahdet-i Vücûd konusunda özet bilgiler verilmektedir. 1926'da ikinci baskısı yapılan eser, 1974'de Necip Fazıl tarafından sadeleştirilerek aynı isimle yayınlanmıştır. Eser, 80 sayfadır.

b. Matbu Olmayan Eserleri⁴²

1. Mevlidin meşrûiyeti ve zuhuru: Eser üç sayfadır ve Osmanlıca yazılmıştır.
2. Zikrin Âdâbı: Zikrin tanımı ve âdâbının anlatıldığı bir risale olup Necip Fazıl tarafından Rabîta-i Şerîfe isimli eserin sadeleştirmesinin sonuna eklenmiştir.
3. Ecdâd-ı Nebî: Peygamberlerin anne-babaları konusunda bilgi vermektedir.
4. Hilmi Işık tarafından özetlenerek Saadet-i Ebediyye isimli eserine alınmıştır.⁴³
5. Sefer-i Âhîret: Ölüm ve ölüme hazırlık konularının işlendiği bir eserdir.
6. Keşkül: Hüseyin Vassaf'ın Sefîne-i Evliya isimli eserine, Abdulhâkim-i Arvâsî'yi almak istemesi üzerine, Arvâsî'ye yönelttiği 23 soruya cevaben yazılmış 54 sayfalık otobiyografik bir eserdir.

III. Tasavvuf Anlayışı

a. Tasavvuf

Tasavvuf, Hz. peygamber (s.a.v.)'den sonra İslâm toplumundaki 'yabancılaşma'ya, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatını örnek alanların bir reaksiyonu olup; kaynağı, Kur'ân ve Sünnettir.⁴⁴ Abdulhâkim-i Arvâsî, bu görüşü kabul etmekle birlikte daha geniş bir zaviyeden bakarak, "Tasavvufun başlangıcı, nübüvvet ve risâletin başlangıcıdır." der.⁴⁵

Arvâsî'ye göre, "tasavvuf ilmi, zevkî ve vicdanî olduğundandır. İki, şanına lâ-yık bir şekilde kalemlerin diliyle ve insanların diliyle ifadesi mümkün değildir."⁴⁶

42 Bu eserler genellikle, Abdulhâkim-i Arvâsî'ye yöneltilen sorulara cevaben yazdığı mektuplardan ibaret olup, fazla hacimli değildir.

43 Işık, H. Hilmi, *Saadet-i Ebediyye*, İst. 1994, ss. 376-381.

44 Öztürk, Y. Nuri, *Kur'ân'a ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İst. 1990, s. 41.

45 Arvâsî, *er-Riyâzu'l-Tasavvufiyye*, (N. Fazıl neşri) s. 16.

46 Aynı eser, s. 8.

Arvâsî, bu durumu bir örnekle açıklar ve; “Yemeğin lezzeti çatal bıçakla aranıp bulunamayacağı gibi; tasavvuf, akılla da tam olarak kavranamaz.”⁴⁷ diyerek tasavvufun tutmakla anlaşılabileceğini ifade eder.

Tasavvufun gayesini Arvâsî şu şekilde açıklar: “Kötü ahlâk ve maddî manevî düşük sıfatlardan arınmak, iyi ahlâk ve üstün vasıflarla donanmak ve her şeyde Peygamber’e tam anlamıyla ittibadır.”⁴⁸

Tasavvufî bir hayat yaşayan insan, kendisinde varolan suffî hakikatlerden uzaklaşıp ulvî hakikatlere doğru yol aldıkça, Arvâsî’ye göre, öyle hâle gelir ki; “Nasıl avamın nefsini zorlayarak bir iyi iş yapması mümkün olabilirse; seçkinlerde, öylece nefislerini cebrederek ancak kötü huylardan birini işlemeye imkân ve istidat bulabilir.”⁴⁹

b. Vahdet-i Vücûd

Varlığın birliği anlamına gelen Vahdet-i Vücûd,⁵⁰ tasavvuf ilminin en girift konularından biridir. Abdülhâkim-i Arvâsî’ye göre Vahdet-i Vücûd konusunda lisan ve kalemi hatadan muhafaza etmek için, ziyâdesiyle ihtimam göstermek gerekir ve bu konu, bir akıl ve şuur işi değil, bir zevk ve vicdan işidir.⁵¹

Abdülhâkim-i Arvâsî, varlık ile yokluğun sürekli birbirini takip ettiği yani, bir var imiş bir yok imiş mealindeki bu âlemde her şey Allah’ın varlığının bir âlâmetidir.⁵² Bu görüşüyle Arvâsî, İmam-ı Rabbanî (ö. 1625)’nin ‘görmenin birliği’ anlamına gelen Vahdet-i Şuhûd⁵³ anlayışını kabul eder. Arvâsî, Vahdet-i Vücûd konusunun en güzel şekilde İmam-ı Rabbanî ile çözümlenip anlaşılır hâle geldiğini söyler.⁵⁴

Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şuhûd taraftarları ile bu ikisinin de dışında kalan zâhir âlimleri arasında mukayese yapan Arvâsî, bu üç gruptan hakikati yakalayanın Vahdet-i Şuhûd taraftarları olduğunu söyler.⁵⁵

Arvâsî, Vahdet-i Şuhûd başta olmak üzere tasavvuf anlayışını İmam-ı Rabbani çizgisinde temellendirmektedir. O’na göre İmam-ı Rabbani’nin *Mekrûbatı* Kur’ân ve Sünnetten sonra dinin en büyük kitabıdır.⁵⁶

47 Kısakürek, *O ve Ben*, s. 97.

48 Arvâsî, *er-Riyâzûlî-Tasavvufiyye*, s. 19.

49 Aynı eser, s. 22.

50 Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ank. 1997, s. 741.

51 Arvâsî, *a.g.e.*, s. 144.

52 Aynı eser, s. 141.

53 Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 740.

54 Arvâsî, *a.g.e.*, s. 154.

55 Aynı eser, s. 158.

56 Kısakürek, *a.g.e.*, s. 183.

c. Râbita

Tasavvuf ve tarikatları eleştirenlerin büyük çoğunluğu, eleştirilerini özellikle rabita konusunda yoğunlaştırmaktadırlar. Abdulhâkim-i Arvâsî'ye göre rabitayı kabul etmeyenler, mutasavvıfların rabitadan ne anladıklarını bilmemektedirler.⁵⁷ Rabita, herşeyden önce, psikolojik muhtevâsıyla insanî bir olaydır.⁵⁸ İnsan, konsantrasyonu korumada kendine rehberlik edecek somut bir objeye her an ihtiyaç duyar.⁵⁹

Bütün mutasavvıflar gibi, Abdulhâkim-i Arvâsî, rabita yapılacak mürşidin mutlaka kâmil bir Allah dostu olması gerektiğini vurgular ve sorar: "Rabitanın gayesi, müridin kalbinden gaflet ve karanlığın kovulması iken; kendi kalbinden gaflet ve karanlığı kovamayanlar, kendine rabita edenlerin gafletini nasıl giderebilirler?"⁶⁰

Arvâsî'ye göre yapılışı bakımından rabita üç türlüdür:

1. Sâlik tarafından, kâmil şeyhin sûretini karşısında tasavvur edip; hayâl yoluyla, iki kaşı arasına bakmak ve sûretteki ruhâniyete yönelmek. Bu bakışta kendinden geçme, kaybolma hâli başlayınca kadar rabitayı sürdürmek, eğer kendinden geçme hâli zuhur ederse rabitayı kesmek ve yeni hâl üzerine kalmak.⁶¹

2. Sâlik'in kendini mürşid kıyafetinde görmesidir. Salik yine kendinden geçinceye kadar bu hâli muhafaza etmelidir. Buna "*Rabita-yı telebbüs*" denir.⁶²

3. Sâlik, mürşidin sûretini karşısında görerek, onu kalbinin ortasına indirmesi; kalbini geniş bir dehliz farzederek, mürşidi, o dehlizde yürüyor ve kendisine doğru geliyor kabul etmesidir.⁶³

Sonuç olarak, özü itibarıyla kâmil bir Allah dostuna karşı duyulan sevgi ve bağlılık denilebilecek rabita, özellikle Nakşî sülûkunda murakabeye kadar sürdürülen ve nihaî rabita olan Allah'a rabitanın bir ön hazırlayıcısıdır⁶⁴ ve Arvâsî'yi göre, faydalı ve erdiricidir.⁶⁵

d. Zikir

Allah'ı belli cümleler ve kelimelerle anmak, Allah'ın kainattaki tecellisini gç

57 Arvâsî, *Rabita-ı Şerife*, İst. 1342, s. 32.

58 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri...*, s. 584.

59 Öztürk, *Kıvrân ve Sünnet'e Göre Tasavvuf*, s. 371.

60 Arvâsî, *a.g.e.*, s. 19.

61 Aynı eser, s. 18.

62 Aynı eser, s. 19.

63 Aynı yer.

64 Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 585.

65 Arvâsî, *a.g.e.*, s. 19.

rüp, onu tesbih etmek anlamına gelen zikir,⁶⁶ genel anlamıyla en büyük ibadettir.⁶⁷

Abdulhâkim-i Arvâsî'ye göre: "Söz, fiil, hareket ve sukûnetinde Şeriât'a uygun hareket eden herkes zâkirdir."⁶⁸ Ona göre, "Allah'ı çok zikrediniz"⁶⁹ âyetinden anlaşılması gereken, "Zikir çokça yani devamlı olmazsa, gözetilen neticeyi vermez."⁷⁰

Arvâsî, zikir sonucunda hasıl olan durumu şu şekilde anlatır: "Zikrin, her kâttan arınarak ne keşf ne kerâmet, ne cennet isteği ve ne de cehennem korkusu olmaksızın yapılması hâlinde; zikir, kalbin bir melekesi hâline gelir ve bunun sonucunda da, gözle değil de görür gibi bazı renkler; burunla değil de, koklar gibi bazı güzel kokular; tat alma aletiyle değil de, onunla gibi bir zevk, fikrî bir hâlâvet, vücutta bir harâret, şahit olunmamış bir lezzet, keyfiyeti meçhul bir ferahlık, bir âşıklık, bir sevinç doğar."⁷¹

İbrahim BAZ

SUMMARY

Baz, İbrahim, Abdulhâkim-i Arvâsî, His Life, Works and Mystical Thought, Supervisor: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, 171 p.

The subject of our thesis is "The Life, works and mystical thought of Abdulhâkim-i Arvâsî (1865-1943) who lived during both Ottoman and Turkish Republic.

The work contains an introduction, three chapters and a conclusion.

In the introduction, political and mystical situation of his era is studied.

In the first chapter the life of the Abdulhâkim-i Arvâsî is studied through a historical perspective.

Second chapter deals with Arvâsî as a mystical activities and works.

In the third chapter his works and his letters are studied and understanding of sufizm is dealt with from different point of views.

Abdulhâkim-i Arvâsî was adopted the idea of "Vahdât-i Shuhûd" which Imam al-Rabbanî developed in mysticism.

He is very carefull about the correspondance Shariat and Orders. He rejects all orders that are not in accordance with Islam.

66 Ateş, Süleyman, "Zikir", *A. Ü. İlahîyat Fakültesi Dergisi*, c. XIV, s. 235.

67 Ankebut 29/45.

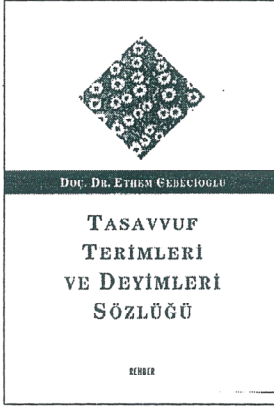
68 Arvâsî, *er-Riyâzu'l-Tasavvufiyye*, s. 78.

69 Ahzab 33/41.

70 Arvâsî, *Rabua-ı Şerife* (sadeleştiren: Necip Fazıl Kısakürek), s. 166.

71 Arvâsî, *er-Riyâzu'l-Tasavvufiyye*, s. 168.

Kitap Tanıtımı

“Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü”, Rehber Yayınları, Ethem Cebecioğlu, Ankara 1997, 790 sayfa.

Herhangi bir ilim dalına derinlemesine vukûfiyet, o ilim dalına mahsus terminolojiye hakim olmakla doğrudan ilişkilidir. Çünkü her bir disiplin, kendine mahsus kavramlar geliştirmiş ve onlara özel anlamlar yüklemiştir. Tasavvuf söz konusu olduğunda ise, bu husus daha da önem kazanmaktadır. Kendi epistemolojik yapısı içerisinde ulaşılan hakikatlerin sadece, hem pratik hem de teorik yönden bu disiplinde uzmanlaşmış kişiler tarafından anlaşılacak tarzda, titizce ve sembolik olarak ifade

edilmesinden dolayı, tasavvufî kavramlar ve taşıdıkları özel anlamlar, tasavvufî düşününenin anlaşılmasında birinci dereceden önemli hususlardır.

Burada tanıtmaya çalışacağımız eser, yukarıda kısaca değinildiği üzere konusu itibariyle önemli olduğu gibi, dilimizde bu tarzdaki eserlerin az olmasından dolayı da ayrıca bir önemi haizdir. *El-Luma'*, *Et-Taarruf*, *Er-Risâle*, *Kûtu'l-Kulûb* ve *Keşfu'l-Mabçûb* gibi tasavvufun temel problemleri ve sûfilerin hayat hikâyelerinin yanı sıra tasavvufî kavramlara da yer veren klâsik eserlerin Türkçe tercümelerini dışarıda tutacak olursak, dilimizde müstakil olarak tasavvufî terimleri ele alan eserler hayli azdır. Sınırlı sayıdaki bu eserleri şöyle sıralayabiliriz:

Cahit Baltacı, *Tasavvuf Lüğati*, İstanbul 1981.

Safer Baba, *Istulâhât-ı Sûfiyye Fî Vatan-ı Asliyye*.

Abdülbaki Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, (İnkılâp ve Aka) İstanbul 1977.

Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (Marifet), İstanbul 1991, 1995.

Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (Rehber), Ankara 1997.

Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu tarafından hazırlanan *Tasavvuf Terimleri ve De-*